

socioekonomska obilježja obiteljskih gospodarstava istočne hrvatske

ludvik purkat

prehrambeno-tehnološki
fakultet sveučilišta
u osijeku,
osijek, hrvatska

ivan štefanić

poljoprivredni fakultet
sveučilišta u osijeku,
osijek, hrvatska

primljeno prosinca 1992.

Podaci o socioekonomskim obilježjima obiteljskih gospodarstava važni su u kreiranju razvojne politike, posebice sada, kad se hrvatsko selo prilagođuje novim uvjetima privredivanja. U članku se koriste podaci službene statistike, ali i rezultati anketnog istraživanja. Analiziraju se prihodi izvan poljoprivrede, posjedovna struktura u odnosu na vrijeme nastanka gospodarstva, prosječna veličina gospodarstva, promet i zakup zemljišta, sjetvena struktura, stanje rasplodne stoke i stočne proizvodnje te robnost osnovnih ratarskih kultura. Utvrđena je tendencija blagog povećanja prosječne veličine posjeda dok za područje cijele Hrvatske prosječna veličina obiteljskog gospodarstva opada. Razlike su utvrđene i u sjetvenoj strukturi, stočnoj proizvodnji i robnosti osnovnih ratarskih kultura.

uvod

—→ Pođemo li od činjenice da je obiteljsko gospodarstvo, odnosno domaćinstvo, temeljna jedinica seoskog društva preko koje i kroz koju se prelamaju odnosi na selu, te da je glavnina kapaciteta za poljoprivrednu proizvodnju u njihovim rukama, onda je od posebnog interesa proučiti promjene njihovih socioekonomskih obilježja. Tako dobivamo odrednice za kreiranje svrsishodne razvojne politike.

Kao osnovni izvor podataka poslužile su nam publikacije Republičkog zavoda za statistiku 1969-1991. i raspoloživa literatura. Budući da se indikatori društveno-ekonomskog stanja i promjena na selu ne prate potpuno i kontinuirano u službenoj statistici, i da ih je relativno teško saznati i kvantificirati, korišteni su i podaci prikupljeni anketiranjem obiteljskih gospodarstava tijekom 1990. Anketu su proveli studenti treće i četvrte godine poljoprivrednog studija a u organizaciji Zavoda za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede Poljoprivrednog fakulteta u Osijeku. Anketom je obuhvaćeno 1000 gospodarstava u 20 sela na području 14 slavonskih i baranjskih općina (bivša Zajednica općina Osijek).

analiza prihoda izvan poljoprivrede

U ukupnom broju obiteljskih gospodarstava istočne Hrvatske dominiraju ona kojima je barem jedan član stalno zaposlen (tzv. mješovita gospodarstva). Od 1000

anketiranih gospodarstava (tablica 1) u potpuno slučajnom uzorku 60,8% bila su mješovita gospodarstva. Još 1969. u Slavoniji i Baranji bilo je samo 26,6% mješovitih gospodarstava.

Tablica 1

Neka socioekonomska obilježja sela istočne Hrvatske, 1989.

Veličina*	Gospodarstva ukupno						Mješovita gospodarstva							
	1	2	3	4	5	6	Ukupno	1	2	3	4	5	6	Ukupno
Vrijeme nastanka (relativno)														
Prije 1918.	1.56	2.18	1.97	4.15	4.88	6.74	21.47	1.04	1.24	1.14	1.97	1.97	1.66	9.02
1918-1945.	1.87	2.18	2.07	3.22	3.22	2.07	14.63	1.45	0.93	0.93	1.56	1.14	0.62	6.64
Poslije 1948.	16.60	12.76	12.56	10.58	7.16	4.15	63.90	13.90	10.89	9.34	6.43	3.22	0.83	44.61
Ukupno	20.02	17.12	16.70	17.95	15.25	12.97	100.00	16.39	13.07	11.41	9.96	6.33	3.11	60.27
Broj domaćinstava s prihodom izvan gospodarstva														
Radni odnos	176	129	112	97	63	31	608	176	129	112	97	63	31	608
Osobni prihodi	57	48	41	38	13	14	211	26	24	22	20	4	4	100
Zanatska djel.	6	5	4	5	7	3	30	5	2	2	3	3	1	16
Kirijašenje i rad s traktorom	1	2	6	6	16	19	50	1	2	2	5	8	3	21
Nadnice	3	1	7	7	5	6	29	0	1	2	1	0	0	4
Kućna radinost	1	3	9	8	10	9	40	1	1	6	2	5	1	16
Šumsko i ljekovito bilje	0	0	1	2	0	0	3	0	0	1	1	0	0	2
Pečenje rakije	1	1	2	5	3	2	14	1	0	1	2	0	1	5
Vlastita šuma	0	0	1	2	2	2	7	0	0	1	1	1	0	3
Ukupno	245	189	183	170	119	86	992	210	159	149	132	84	41	775

* 1. 0.1-1.0 ha, 2. 1.0-2.0 ha, 3. 2.0-3.0 ha, 4. 3.0-5.0 ha, 5. 5.0-8.0 ha, 6. 8.0 ha i više

Uzimajući u obzir i ostale prihode izvan gospodarstva, situacija se bitno mijenja. Zbrajanjem mirovina i socijalne pomoći, prihoda od zanatske djelatnosti i kirijašenja, rada traktorom, nadnica i prihoda od kućne radinosti, skupljanja šumskog i ljekovitog bilja, pečenja rakije i prihoda od vlastite šume s prihodima od stalnog zaposlenja dobivamo 992 prihoda izvan gospodarstva na 1000 ukupno anketiranih gospodarstava, odnosno 775 prihoda na 608 mješovitih gospodarstava. Budući da anketa pokazuje stanje u 1989. nije uzeta u obzir ekspanzija privatne trgovine ostvarene u 1990. i 1991. Uzimajući i to u obzir, jasno je da su na selu istočne Hrvatske razvijene dopunske djelatnosti kao izvor dodatnih prihoda za domaćinstvo. Iako je to u uvjetima sitnog posjeda i nemogućnosti da se on brzo poveća pozitivno, proučavanjem strukture tih prihoda izvan gospodarstva slika se može promijeniti. Više od 60% pojedinačnih prihoda ostvaruje se u radnom odnosu koji je zapravo radno konkurentan poljoprivrednoj proizvodnji. Daljnjih 20% prihoda jesu osobni prihodi, uglavnom mirovine, a odnose se na staračka domaćinstva. Dakle preko 80% vanjskih prihoda nije vezano uz poljoprivredu. Uzrok ovoj pojavi jest želja (i potreba) za stalnim mjesečnim primanjem zbog niskog dohotka iz poljoprivrede ili želja za osiguranjem mirovine, želja da se zadrži posjed ali i mnogi drugi praktični i psihološki motivi. Posljedica toga jest da mješovita gospodarstva zbog dodatnog prihoda i poboljšanog socijalnog statusa žive bolje od "čistih" poljoprivrednika. Tek manje od 20% vanjskih prihoda jest komplementarno poljoprivrednoj proizvodnji. Iz tablice u kojoj je prikazana distribucija dodatnih prihoda po posjedovnim kategorijama očit je utjecaj veličine posjeda na vrstu prihoda. Radni odnos i osobni prihodi dominiraju na manjim posjedima. Rad traktorom, kućna radinost i prihod od vlastitih šuma češći su na krupnim posjedima dok su nadnice, pečenje rakije i skupljanje ljekovitog bilja najčešći prihodi na srednjim posjedima. Zanatska djelatnost rasprostranjena je prilično ujednačeno po svim posjedovnim kategorijama. Zanimljivo je da i na gospodarstvima sa stalno zaposlenim članom izvan poljoprivrede ima dopunskih aktivnosti. Potrebno je ekonomskim mjerama poticati već postojeće aktivnosti (kućnu radinost, pečenje rakije, primjerice) te uvoditi i nove (seoski turizam).

proces okrupnjavanja obiteljskih posjeda

Proučavanjem posjedovne strukture u dužem razdoblju moguće je pratiti proces okrupnjavanja gospodarstva u poljoprivredi (tablica 1). U grupi gospodarstava nastalih prije 1918. dominiraju veći posjedi. Preko polovine tih posjeda veće je od 5 ha. Distribucija gospodarstava po veličini posjeda nastalih 1918-1945. mnogo je ravnomjernija od prethodne, a dominiraju srednji posjedi. Broj gospodarstava nastalih poslije 1945. najmanji je u odnosu na ostale skupine. Gotovo dvije trećine anketiranih gospodarstava nastalo je poslije 1948, a distribucija po veličini ukazuje na dominaciju najmanjih posjedovnih kategorija. Proučavanjem mješovitih gospodarstava dolazimo do drukčijih proporcija. Distribucija po kategorijama u prve dvije vremenske skupine ravnomjerna je, a udio mješovitih gospodarstava nastalih u tom razdoblju tek je 26% od broja mješovitih gospodarstava. U skupini mješovitih gospodarstava koja su nastala poslije 1948. dominiraju sitnija, čak 27,2% mješovitih gospodarstava manje je od jednog hektara. Objašnjenje za tako malu prosječnu površinu individualnog poljoprivrednog gospodarstva jest relativno jednostavno: tri agrarne reforme i neprikladna agrarna politika za svih 45 godina socijalizma.

prosječna veličina poljoprivrednih gospodarstava

Dobar pokazatelj stanja jest i kretanje prosječne veličine obiteljskog gospodarstva (tablica 2). Uzimajući podatke iz publikacija Republičkog zavoda za statistiku izračunali smo tendencije u kretanju prosječne veličine posjeda za Hrvatsku, za Slavoniju i za Baranju, i to za poljoprivrednu i za obradivu površinu.

Tablica 2

Prosječna veličina individualnih poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj, 1970-1990.

	Broj gospodarstava		Poljoprivredna površina			Obradiva površina				
	Slavonija i Baranja	RH	Slavonija i Baranja	$\bar{X}$	RH	$\bar{X}$	Slavonija i Baranja	$\bar{X}$	RH	$\bar{X}$
1969.	158.380	615.049	414.300	2.62	2.480.000	4.03	405.600	2.56	1.993.000	3.24
1981.	142.227	569.221	365.300	2.57	2.093.000	3.68	357.600	2.51	1.680.000	2.95
1991.	115.486	534.000	308.452	2.67	2.024771	3.79	300.909	2.61	1.586.091	2.97
91/69	72.9	86.8	74.5	102.1	81.6	94.0	74.2	101,7	79.6	91.7

Kad je u pitanju poljoprivredna površina, prosječno gospodarstvo u Slavoniji i Baranji povećalo se za 2,1%, a u Hrvatskoj za 6,0% u 22 godine. Računanjem prosječne površine gospodarstva u odnosu na obradivu površinu dolazimo do podatka da se prosječno gospodarstvo u Slavoniji i Baranji povećalo za 1,7%, a u Hrvatskoj je prosječna veličina individualnog poljoprivrednog gospodarstva u odnosu na obradivu površinu smanjena za 8,3% u razdoblju 1969-1991. To ukazuje na nužnost boljeg gospodarenja obradivim zemljištem, koje se na nivou Republike Hrvatske smanjuje bržim tempom od onog kojim se smanjuje broj poljoprivrednih gospodarstava. Prosječna veličina posjeda povećava se kupnjom i zakupom zemljišta. Koliki je promet zemljišta u individualnom sektoru istočne Hrvatske teško je znati zbog neažurnosti evidencije. Prema anketi 1989, na 1000 gospodarstava ukupno je kupljeno 198,73 ha, dok je uzeto u zakup 274,75 ha. To znači da je prosječno po gospodarstvu kupljeno manje od 0,2 ha i uzeto u zakup manje od 0,3 ha. Struktura kupovine i zakupa ukazuje na još negativnije tendencije. Većinu zemljišta prodali su (80,8%) i dali u zakup (61,2%) upravo poljoprivrednici. Od ukupno kupljenog zemljišta mješovita gospodarstva kupila su 57,9%, dok u zakupu zemljišta mješovita gospodarstva sudjeluju samo sa 32,7%. Važna stvar u procesu okrupnjavanja posjeda jest i orijentiranost gospodarstva na nasljednika. Podatak da od 1000 gospodarstava samo 23 nemaju nasljednika, a od toga samo 9 mješovitih, ne govori mnogo. Prenošenjem te proporcije na ukupan broj gospodarstava dolazimo do podatka da 2656 gospodarstava u Slavoniji i Baranji nema

nasljednika. Većom brigom cijelog društva mogli bi se postići značajni rezultati u okrupnjavanju posjeda (2.656 gospodarstava x 2,6 ha prosječna veličina posjeda = 6.932 ha obradivog zemljišta).

sjetvena struktura

Sjetvena struktura pokazatelj je razvijenosti svake poljoprivrede. Proučavajući sjetvenu strukturu bitno je, osim udjela pojedinih kultura, znati kako se ona mijenjala tijekom vremena (tablica 3).

Tablica 3

Sjetvena struktura privatnog sektora u Hrvatskoj, 1970-1990.

	-ha-					
	Zasijano					
	Ukupno	Žitarice	Ind. bilje	Povrće	Krmno bilje	Ugari
Hrvatska						
1970.	1.331.000	982.000	33.000	145.000	171.000	64.000
1980.	1.050.000	722.000	21.000	136.000	171.000	111.000
1990.	1.005.984	685.228	29.343	132.035	159.378	97.653
90/70	75.6	69.8	88.9	91.1	93.2	152.6
Slavonija i Baranja						
1970.	344.593	253.542	14.545	31.154	45.352	9.011
1980.	296.310	224.915	11.217	26.815	33.363	17.728
1990.	288.280	221.835	16.654	23.805	25.986	4.564
90/70	83.7	87.5	114.5	76.4	57.3	50.6

U razdoblju 1970-1990. sjetvena struktura Hrvatske iskazuje uglavnom negativne tendencije: smanjena je ukupno zasijana površina, smanjene su površine pod žitaricama, industrijskim biljem, povrćem i krmnim biljem, dok su površine pod ugarima povećane (čak za 52,6%). Sjetvena struktura Slavonije i Baranje pokazuje povoljnije tendencije od sjetvene strukture cijele Republike. Smanjena je ukupno zasijana površina, ali je to smanjenje mnogo manje nego u cijeloj Republici. Površine pod industrijskim biljem povećane su, a površine su pod ugarima prepolovljene. Udio povrća i krmnog bilja u sjetvenoj strukturi umanjen je više nego u cijeloj Hrvatskoj, dok su površine pod žitaricama smanjene manje nego u cijeloj Republici. Razlozi za te razlike između Slavonije i Baranje i Hrvatske leže u prednostima regije upravo za ratarsku proizvodnju. Korištenje tih prednosti jest očito, iako nije dovoljno.

stanje rasplodne stoke i stočne proizvodnje

Udio stočarske proizvodnje u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji precizno definira stanje i intenzivnost poljoprivrede. Proces povećanja mliječnosti po kravi evidentan je na području cijele Hrvatske (tablica 4).

U proučavanih 20 godina broj krava i steonih junica smanjen je u Republici na otprilike 3/4 početnog broja, a u Slavoniji i Baranji na nešto više od 2/3 uz istovremeno povećanje proizvodnje mlijeka za 39,7%, odnosno 39,9%. Broj krmača i suprasnih nazimica u Hrvatskoj smanjen je, dok je u Slavoniji i Baranji neznatno povećan. Broj peradi u Republici (nesilice i brojleri) povećan je za 10,6%, a u istočnoj Hrvatskoj za 15,2%. Proizvodnja jaja bilježi rast u Hrvatskoj za 10,9%, a u Slavoniji i Baranji pad od 0,02% što ukazuje na ravnomjerniju proizvodnju mesa i jaja u Republici i ekspanziju proizvodnje mesa na račun proizvodnje jaja u Slavoniji i Baranji. Neke negativne tendencije u stočarstvu Hrvatske manifestirane još prije rata (1991/92). dodatno su pojačane ratnim razaranjem. Problem šteta

Tablica 4

Stanje rasplodne stoke i stočne proizvodnje u privatnom sektoru u Hrvatskoj, 1970-1990.

	Krave i steone junice (komada)		Pomuzeno kravljje mlijeko (1000 l)		Kрмаče i suprasne nazimice (komada)		Perad (komada)		Proizvedeno jaja (1000 komada)	
	RH	SiB	RH	SiB	RH	SiB	RH	SiB	RH	SiB
1970.	605.000	77.908	585.000	92.514	190.000	70.553	7.808.000	1.824.343	521.000	137.662
1980.	595.000	78.780	975.000	164.470	211.000	77.350	8.576.000	2.071.590	607.000	148.570
1990.	477.000	52.970	817.000	129.429	177.000	71.430	8.639.000	2.101.840	578.000	137.636
90/70	78.84	67.99	139.66	139.90	93.16	101.24	110.64	115.21	110.94	99.98

koje su uzrokovane ratom izraženiji je u stočarstvu, naročito krupnom, nego u ratarstvu. Na individualnom sektoru procjenjuje se da je izgubljeno 49% krava, 44% steonih junica, 45% krmmača, 40% suprasnih nazimica i 26% nesilica. (Procjena Hrvatske gospodarske komore, Regionalne komore Osijek, Odjel poljodjelstva, šumarstva, prerade drva i vodoprivrede, Osijek, travanj 1992.) U razvoju poljoprivrede treba dati prednost onim stočarskim proizvodnjama koje imaju brži obrt i manju konverziju (peradarstvo, ribarstvo, ovčarstvo i kozarstvo). Isto tako situaciju u kojoj je izgubljen velik dio stočnog fonda treba iskoristiti za poboljšanje pasminskog sastava osnovnih stada.

tržišna realizacija proizvodnje

Robnost proizvodnje izražena je kao odnos tržišno realiziranog dijela proizvodnje i ukupne proizvodnje. U razdoblju 1969-1990 (tablica 5) robnost pšenice gotovo je podvostručena u Slavoniji i Baranji (indeks 196), dok je za cijelu Hrvatsku povećana 2,6 puta.

Tablica 5

Robnost pšenice, kukuruza, šećerne repe i krumpira u privatnom sektoru u Hrvatskoj, 1969-1990.

	Pšenica		Kukuruz		Šećerna repa		Krumpir	
	Slavonija i Baranja	Hrvatska	Slavonija i Baranja	Hrvatska	Slavonija i Baranja	Hrvatska	Slavonija i Baranja	Hrvatska
1969.	41.3	19.7	7.9	3.2	57.5	57.3	2.6	2.3
1970.	36.2	18.3	5.3	2.8	92.1	99.5	3.4	4.0
1971.	39.7	14.9	6.2	2.7	48.2	47.7	1.4	4.6
1972.	50.0	22.1	4.4	2.4	75.5	100.0	2.5	5.2
1973.	46.4	15.5	8.8	4.7	63.9	63.6	2.8	4.6
1974.	46.9	25.1	4.5	3.1	81.0	80.8	2.0	4.7
1975.	52.7	23.3	10.2	5.9	61.0	76.4	4.0	5.4
1976.	46.9	24.4	15.0	6.8	72.8	68.3	2.4	5.3
1977.	50.6	24.9	11.7	3.9	95.0	94.2	1.4	4.6
1978.	41.1	20.9	12.6	5.6	74.9	73.8	4.0	5.5
1979.	37.6	19.5	17.1	8.0	84.6	96.7	3.9	6.0
1980.	39.2	20.5	12.3	7.1	100.0	74.6	1.8	7.5
1981.	46.6	20.6	21.7	10.6	79.6	81.6	3.7	6.5
1982.	51.7	30.7	29.4	15.9	81.8	98.2	3.4	9.2
1983.	67.7	39.2	37.7	20.0	75.7	78.4	4.2	6.3
1984.	63.0	37.2	36.4	18.5	82.3	81.9	2.4	5.6
1985.	63.4	33.3	48.9	25.0	91.8	88.3	7.8	8.0
1986.	69.0	38.8	39.9	18.9	100.0	100.0	3.1	6.8
1987.	66.3	56.6	22.1	13.4	90.4	84.3	4.0	7.7
1988.	75.0	45.7	34.1	20.3	91.9	78.5	6.2	7.4
1989.	66.5	43.0	25.7	14.7	81.8	75.7	4.1	7.5
1990.	81.2	51.5	21.6	12.0	87.0	100.0	3.3	7.2
Prosjeck 69-90.	54	29	20	10	80	82	3.4	6.0
Indeks 90/69	196	262	274	374	151	186	127	311

Robnost pšenice 1990. bila je u Slavoniji i Baranji 81,2%, i za cijelu Hrvatsku 51,5%. Robnost kukuruza povećana je 2,7 puta u istočnoj a 3,7 puta u cijeloj Hrvatskoj te 1990. iznosi 20% u Slavoniji i Baranji, a 10% u Hrvatskoj. O robnosti industrijskog bilja teško je govoriti na isti način kao o robnosti ostalih ratarskih kultura. Naime, proizvodnja industrijskog bilja namijenjena je preradi. Robnost krumpira nešto je drukčija od robnosti spomenutih kultura. Tržišna realizacija putem organiziranog otkupa daleko je manja, 3,4% za Slavoniju i Baranju i 6,0% za cijelu Hrvatsku. Sigurno je da je robnost krumpira realno veća, ali službena statistika ne prati kontinuirano promet na gradskim tržnicama, dok se ambulanta prodaja uopće ne prati. Činjenica je da je poljoprivredna proizvodnja u cjelini organska. U proteklom razdoblju, mjerama agrarne politike došlo je do "neprirodnog" odvajanja ratarske od stočarske proizvodnje, odnosno do povećanja robnosti ratarske proizvodnje (kao pozitivne ekonomske kategorije) po svaku cijenu i administrativnim putem. Politikom cijena ustanovljeni su nerealni pariteti ratarskih i stočarskih proizvoda, a isto se događalo i s paritetima unutar ratarske, odnosno stočarske proizvodnje. Ekonomske mjere agrarne politike provedene u Hrvatskoj u promatranom razdoblju bile su jedinstvene za cijeli teritorij. U slučaju kada dijelovi cjeline imaju prednosti za određene proizvodnje, ta politika nužno mora biti selektivna.

zaključak

Iz distribucije gospodarstva po veličini moguće je pratiti proces okrupnjavanja obiteljskih gospodarstava u Hrvatskoj.

Negativnu tendenciju u Republici Hrvatskoj da se obradivo zemljište smanjuje brže od smanjivanja broja poljoprivrednih gospodarstava, što ima za posljedicu smanjenje prosječne veličine obiteljskog gospodarstva, potrebno je što prije zauzastaviti. U Slavoniji i Baranji situacija je nešto povoljnija ali ne i zadovoljavajuća. Prilagodбом sjetvene strukture veličini gospodarstva postiže se bolji učinak objektivno brže i uz manje ulaganja nego okrupnjavanjem posjeda. No činjenica je da istočna Hrvatska ima poredbenih prednosti za ratarsku proizvodnju i da za promjenu sjetvene strukture preostaju one površine koje ne podmiruju kapacitete prehrambene industrije i strateški važnu proizvodnju žitarica za Republiku.

U stočarstvu prednost treba dati proizvodnjama s bržim obrtanjem i manjom konverzijom, a situaciju u kojoj je zbog ratnog razaranja dio stočnog fonda uništen iskoristiti za poboljšanje pasminskog sastava osnovnih stada.

Tržišna realizacija osnovnih ratarskih proizvoda u promatranom razdoblju bitno je povećana, no mogućnosti za daljnja povećanja još su uvijek realne.

Pri projektiranju razvitka istočne Hrvatske moraju se uvažavati socioekonomske značajke sela, prednosti regije za određene vrste proizvodnje, ograničenost raspoloživog zemljišta, ekološki aspekt proizvodnje, prerađivački kapaciteti i, dakako, obilježja i trendovi tržišta u koje se želimo uključiti (EEZ). Redefiniranjem strateških odrednica razvoja i aktualnih ciljeva te odgovarajućim instrumentarijem agrarne politike moguće je napredak ubrzati i tako pospješiti prijelaz iz seljačkog tipa u farmerski tip proizvodnje.

literatura i izvori:

Kurbel, O., Kurbel, R.: Obilježja razvoja mješovitih gospodarstava u Slavoniji i Baranji. *Sociologija sela*, br. 105-106, str. 269-283, Zagreb, 1989.

Kurbel, R.: *Socijalno-ekonomska kretanja u selima istočne Slavonije* (disertacija). Zagreb: Poljoprivredni fakultet, 1975.

Starc, A.: Struktura individualnih poljoprivrednih gospodarstava (Prema popisu domaćinstava 1981. godine), *Ekonomika poljoprivrede*, god. 31, br. 11-12, Beograd, 1984.

Štefanić, T. Zelinski, P.: Tendencije u proizvodnji kukuruza na privatnim posjedima Slavonije i Baranje (1969-1990. godine). *Znanost i praksa u poljoprivredi i prehrambenoj tehnologiji*, Osijek, 1992.

Štambuk, M.: Društvene mijene ruralnog prostora Hrvatske, *Sociologija sela*, br. 111-114, str. 1-10, Zagreb, 1991.

x x x Publikacije Zavoda za statistiku Republike Hrvatske, 1969-1991.

x x x Anketa individualnih poljoprivrednih gospodarstava, 1990.

Ludvig Purkat
Ivan Štefanić

Socioeconomic characteristics of family farms in eastern Croatia

Summary

Insight into the socioeconomic characteristics of family farms is important for the establishment of a suitable developmental policy, especially now, when the Croatian village is adapting to new conditions. The authors use official statistical data and the results obtained from a questionnaire. They analyze income from outside agriculture, the ownership structure with regard to the time when the farm was formed, average farm size, the land market and land tenancy, crop structure, breeding stock and stock production and whether the basic agricultural products are intended for the market. They found that the average size of farms in eastern Croatia is gently increasing, whereas the average size of family farms in Croatia as a whole is decreasing. There are also differences in crop structure, stock production and the degree of market production between Slavonia and Baranja, i.e. eastern Croatia, and Croatia as a whole. ●

Les caractéristiques socio-économiques des exploitations familiales dans l'Est de la Croatie

Résumé

Les données concernant les caractéristiques socio-économiques des exploitations familiales sont importantes dans la création de la politique de développement, surtout à l'heure actuelle, alors que les milieux ruraux croates s'adaptent aux nouvelles conditions d'exploitation. Dans cet article sont utilisés les données de la statistique officielle, mais aussi les résultats des recherches faites dans le cadre d'une enquête. Sont analysés les revenus en dehors de l'agriculture, la structure de la propriété par rapport à l'époque à laquelle l'exploitation agricole a été aménagée, l'étendue moyenne de celle-ci, la vente et le bail des terres, la structure des semences, la situation quant au bétail de reproduction, le croît du bétail, et la valeur commerciale des cultures agricoles de base. Une tendance de légère augmentation des dimensions moyennes des domaines a été constatée, alors que pour le territoire de l'ensemble de la Croatie, les dimensions moyennes des exploitations familiales diminuent. Des différences ont aussi été établies dans la structure des semences, le croît du bétail et la valeur marchande des cultures agricoles de base. ●